

**İBTİDAİ TƏHSİLİN PEDAQOGİKASI VƏ METODİKASI
ПЕДАГОГИКА И МЕТОДИКА НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
PEDAGOGY AND METHODS OF PRIMARY EDUCATION**

Nurlana Anas qızı Maqsudova

Şamaxı Avropa liseyinin ibtidai sinif müəllimi

<https://orcid.org/0009-0009-9880-7171>

[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).70-73](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).70-73)

**KİÇİK YAŞLI MƏKTƏBLİLƏRDƏ FƏAL ÖYRƏNMƏ ZAMANI ÖZÜNƏİNAM
HİSSİNİN FORMALAŞDIRILMASI**

Нурлана Анас гызы Магсудова

учитель начальных классов

Шемахинского Европейского лицея

**ФОРМИРОВАНИЕ ЧУВСТВА УВЕРЕННОСТИ В СЕБЕ В ПРОЦЕССЕ АКТИВНОГО
ОБУЧЕНИЯ У ШКОЛЬНИКОВ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА**

Nurlana Anas Maqsudova,

primary school teacher of Shamakhi European Lyceum

**FORMING A SENSE OF SELF-CONFIDENCE DURING
ACTIVE LEARNING IN YOUNG SCHOOLCHILDREN**

Xülasə. Bu məqalədə kiçik yaşlı məktəblilərdə təlim prosesi zamanı özünəinam hissini formalaşdırma-
sına mane ola biləcək amillərdən, onların aradan qaldırılması yollarından bəhs olunur. Bu problemin aradan
qaldırılması üçün praktik müəllim olaraq hansı məqamlara diqqət edilməli və şagirdlərə necə dəstək olun-
masından söz açılır.

Açar sözlər: *fəal təlim, özünəinam hissi, təfəkkür məktəbi.*

Резюме. В данной статье говорится о факторах, которые могут препятствовать формированию
уверенности в себе у младших школьников в процессе обучения, и путях их преодоления. Автором
отмечается, с целью устранения проблемы, на какие моменты следует обратить внимание педагогу-
практику и как поддержать учащихся.

Ключевые слова: *активное обучение, чувство уверенности, школа мышления*

Summary. This article talks about the factors that can prevent the formation of self-confidence in
young schoolchildren during the training process, And ways to overcome them. In order to overcome this
problem, what points should be paid attention to as a practical teacher and how to support students.

Keywords: *active training, self-sufficient, thinking school*

Bu gün dünyada baş verən proseslər – in-
formasiya axını və qloballaşma həyatın bütün
sahələrində nüfuz etməkdədir. Qlobal informasi-
ya sistemi bir tərəfdən dünyada vahid mədəni
mühit yaradır, digər tərəfdən isə cəmiyyəti hər
tərəfli inkişafa sövq edir.

Qədim yunan filosofu Heraklit demişdir:
“Her şey axır, hər şey dəyişir”. Bu sözlər bu gün
də öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Günbəgün
bizim həyatımız, insanlarla qarşılıqlı münasibətlə-

rimiz dəyişir. Məktəb də gələcəyimizin bir təcəs-
sümü kimi bu dəyişikliklərdən kənarda qalmır.

Cəmiyyətdə yeni keyfiyyətlərin formalaş-
masında təhsilin əvəzsiz bir rola malik olduğunu
tez-tez eşidirik. Məlumdur ki, Azərbaycan təh-
sili dünya təhsil sisteminə uyğunlaşdırılır və bu
iş uğurla yerinə yetirilməkdədir. Azərbaycan
təhsili Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə xid-
mət edərək savadlı, bilikli, humanist, vətən-
pərvər, bir sözlə, əsl vətəndaşın yetişdirilməsi

işini yerinə yetirir ki, bu işin də mərkəzində biz müəllimlər dayanırıq. Bəli biz müəllimlərin üzərinə bir çox vəzifələr düşür. Mən deyərdim ki, bu vəzifələrdən ən başlıcası müstəqil fikirli, öz şəxsi bacarıqlarını nümayiş etdirə biləcək, inkişaf etmiş, azad vətəndaşlar yetişdirməkdir.

Lakin həqiqəti etiraf etmək lazımdır ki, bəzən biz şagirdləri müəyyən qədər çərçivədə saxlayır, sərbəst fikirlərini ifadə etməsi üçün şərait yaratmırıq. Əgər biz şagirdləri bizim istəklərimizi yerinə yetirməyə məcbur ediriksə, özləri bildiyi kimi hərəkət etməyə və fikirləşməyə imkan vermiriksə, demək, həqiqi demokratik ideyalara çatmaqda özümüz maneələr yaradıırıq. Bu gün biz çox böyük qürur və fəxr hissi ilə deyə bilərik ki, dövlətimiz demokratik dəyərlər üzərində qurulmuşdur. Amma belə bir məhdud fəaliyyətlə biz demokratik dövlətin layiqli vətəndaşlarını yetişdirə bilmərik.

Məktəbdə, məktəbdənkənar və sinifdən-xaric tədbirlərdə, ən nəhayət, dərs prosesində şagirdlərə elə bir azadlıq və sərbəstlik verilməlidir ki, onlar sabahın qurucuları, idarəediciləri kimi yetişə bilsinlər. Qeyd olunan keyfiyyətlərə malik olan şəxsiyyətləri yetişdirmək üçün biz müəllimlər şagirdlərdə özünəinam hissi tərbiyə etməliyik. Şagirdlərdə bu xüsusiyyət o zaman formalaşır ki, onlara sinfin təşkilində, öyrənmədə sərbəstlik verilir və onların fikirləri nəzərə alınır. Əlbəttə ki, bu da müəllimlə şagird arasında müsbət mənada mövcud olan əməkdaşlıqdan başlayır.

Dərs prosesində verilən sualları cavablandırarkən, hər hansı bir hadisəyə münasibət bildirərkən və ya mülahizə yürüdərkən “Sən düz demirsən”, “Sən səhv edirsən”, “Bu doğru deyil” və s. kimi ifadələrdən istifadə etməklə müəllim özü də fərqi nə varmadan şagirdlərin fəaliyyətini məhdudlaşdırmış olur. Nəticədə şagirdlər özünəinam hissini itirərək növbəti dərslərdə passiv iştirak edirlər. Bu zaman isə şagird fəal öyrənmədən kənar qalır.

Öyrənmə şagirdin öyrənmə mühitinə aktiv daxil olması ilə başlayır. Öyrənmə prosesi şagirdlərə düşüncələrini və öyrəndiklərini tətbiq etmək, yaradıcı təfəkkürdən istifadə etmək imkanını yaradan bir prosesdir. Öyrənmənin müvəffəqiyyətlə başa çatması üçün əlverişli mühitin və psixoloji təsirin rolu əvəzsizdir. Bu baxımdan yuxarıda qeyd edilən ifadələrin əvəzində müəllim

“Başqa cür necə edərdin?”, “Fikrini daha dolğun ifadə et”, “Sən olsaydın, necə hərəkət edərdin?” və s. kimi dəstəkləyici ifadələrdən istifadə etməsi daha düzgün olardı.

Müasir dövrdə aktivlik yeni təhsil metodlarının tələb etdiyi əsas şərtlərdən biridir. Belə ki, öyrənmə prosesi təsirli olduqda işin çox hissəsini şagirdlər yerinə yetirir. Bu prosesdə onlar idraki fəaliyyətə qoşulur, mövzuya uyğun yeni ideyalar düşünür, problemləri həll edir və ən əsası, öyrəndiklərini tətbiq etməyə çalışırlar. Aktiv öyrənmə sürətli olmaqla yanaşı, həm də maraqlı və səmərəlidir. Bu zaman şagirdlərdə məntiqi təfəkkürlə yanaşı yaradıcı təfəkkür də inkişaf edir.

Müasir dərslərdə fəal öyrənmənin rolu əvəzsizdir. Çünki şəxsiyyət kimi formalaşdırmaq, dünyagörüşünü, həyata baxışlarını daha da zənginləşdirmək və dərinləşdirmək üçün şagird sərbəst düşünməli, fikrini həyatdan, oxuduğu mətnlərdən, nağıllardan, baxdığı filmlərdən nümunələr göstərməklə qarşısındakına çatdırmalıdır. Əlbəttə ki, bütün bu bacarıqların formalaşmasında da biz müəllimlər şagirdlərin qarşısında böyük imkanlar açmalıyıq. Bunun üçün şagirdlərin imkanlarından, onların fəal zehni inkişafından bacarıqla istifadə etməliyik. Fəal öyrənmə zamanı şagirdlərin şəxsi təcrübəsinə əsaslanaraq təlim fəaliyyətinə maraq oyatmalı, əməkdaşlıq şəraitində onlarla dialoqa girməli, fikirlərini anlayışla qarşılamaq, lazım gəldikdə istiqamət verməliyik. Əməkdaşlıq təlim mühitini şagird üçün daha əlverişli, fəallaşdırıcı və ruhlandırıcı edir.

Bununla yanaşı təlim prosesində tələbatların ödənilməsi də vacib şərtlərdəndir. Belə ki, hər şeydən əvvəl uşağın fəaliyyəti üçün zəruri olan məzmun düzgün seçilməlidir. Xüsusi təsir vasitəsi xarakteri daşıyan məzmun elə seçilməlidir ki, təlim prosesini həyata keçirən müəllim uşağdan istədiyi, lazımı cavabı ala bilsin. Bunun üçün təlimdə motivasiyanı inkişaf etdirən və kiçik məktəb yaşlı uşaqların yaş və fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərinə uyğun olan vasitələr seçilməlidir. Belə ki, bu cür təsirli vasitələrin seçimi, yerində və düzgün istifadəsi uşaqlarda nəinki təlim bacarıqlarını inkişaf etdirir, həmçinin onların xarakterini və iradəsini də tərbiyələndirir.

Kurikulum islahatının əsasında təlimin tək-cə məzmunun deyil, metod və vasitələrinin

də əsaslı şəkildə yeniləşdirilməsi dayanır. Təcrübə göstərir ki, pedaqoji dəstəyin müəllimin şagirdə, şagirdin özü-özünə inamı və etibarını zəminində təşkili təhsilalanlarda fəallığın yaranmasına, özünətəhrikə və motivlərə yol açır. Buna görə də müəllimin vaxtında və məzmunlu şəkildə belə metoddan istifadəsi olduqca faydalıdır. Peşəkarlıq və səriştəlilik müəllimin peşə fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Nəzərə alınması vacib olan şərtlərdən biri də cəzaların tətbiqi ilə bağlıdır. Unutmaq olmaz ki, şagirdləri sinif yoldaşlarının yanında və ya digər kənar şəxslərin yanında cəzalandırmaq, tənbeh etmək olmaz. Bu onların təlim motivasiyalarına mənfi təsir göstərməklə yanaşı, həm də özünəinamın zəifləməsinə, utancılıq hissənin formalaşmasına və digər ciddi xarakterli psixoloji gərginliyə səbəb ola bilər.

Özünəinam isə ona görə vacibdir ki, o, təhsilalanlarda cəsarət, özünəhörmət və təşəbbüskarlıq xüsusiyyətlərinin güclənməsinə xidmət edir. Özünəinam hissi güclü olan öyrənənlər riskə getməkdən və oxuduqları haqqında tənqidi və təhlil xarakterli fikirlər söyləməkdən çəkinmirlər. Bu amillər öyrənilən biliklərin bacarığa, vərdişə çevrilməsinə imkan yaradan ən güclü təsir vasitələrindəndir.

Bəzi tədqiqatçılar araşdırmalar apararkən belə bir qənaətə gəlmişlər ki, şagirdlərdə özünəinam hissənin formalaşdırılmasına aşağıdakı amillər mane ola bilər:

- şagirdin dərəcə zəif hazırlıqlı olması;
- dərsdə müəllim-şagird münasibətinin lazımı səviyyədə olmaması;
- söylənilən fikirlərə tənqidi münasibət;
- şagirdə mövcud müsbət keyfiyyətlərin qabardılmaması;

Məktəblinin kiçik yaş dövründən başlayaraq özünəinam hissənin bütün aspektlərini inkişaf etdirmək lazımdır ki, gələcəkdə bu keyfiyyətlər şagirdin şəxsiyyət kimi uğurlar qazanmasını təmin etsin. Özünəinam hissi şəxsiyyətin özünütərbiyyəsinin əsas amillərindən biri olaraq onun ətrafdakı insanlarla qarşılıqlı münasibətini müəyyənləşdirir.

Məsələ burasındadır ki, məktəbəqədər dövrdə uşaq dünyanı bir tədqiqatçı kimi dərk edir: o, suallar verir, bu suallara cavab tapmaq üçün öz imkanını dairəsində müxtəlif məlumat mənbələrindən istifadə edir və ilk növbədə öz təcrübəsinə əsaslanır. Onu əhatə edən dünyanı

müstəqil dərk edərək uşaq öz maraqlarına görə fəaliyyət göstərir.

Birinci sinfə qəbul olarkən uşaq elə bir təlim mühitinə düşür ki, burada onun adət etdiyi, təbii olan öyrənmə metodundan əl çəkmək tələb olunur. Müəllim tələb edir ki, uşaq ona diqqətlə qulaq asıb dediklərini yadda saxlasın, təlimatlarını dəqiq yerinə yetirsin və bu təlimata aid olmayan sualları az versin. Bununla şagirdə, demək olar ki, passiv mövqə tutmaq, tədqiqatçı rolundan imtina etmək və müəllim tərəfindən verilən məlumatla kifayətlənmək təklif olunur. Bu cür təlim prosesinin mərkəzində şagird yox, müəllim dayanır. Məhz müəllim təlim prosesinin fəal iştirakçısı olur və şagirdə nəyi və necə dərk edilməsini diktə edir. Bunun nəticəsində şagirdin dərk etmə imkanları məhdudlaşır, onun ehtiyacları, maraq və qabiliyyətləri nəzərə alınmır. Deməli şagirdin fəallaşması üçün ilk növbədə, onun bir şəxsiyyət kimi təlim prosesinin mərkəzi obyektinə kimi çıxış etməsi vacibdir. Təlim uşağın maraq və tələbatlarına, onun bilik səviyyəsinə, imkan və qabiliyyətlərinə yönəlməlidir.

Əgər şagird təlimdə müəllimlə bərabər hüquqlu şəxs kimi çıxış edərsə, bu onun fəaliyyətində yeni bir keyfiyyət yaradır: şagirdin özünəinamı artır, o öz fikrini çatdırmağa qorxmur, öz potensial imkanlarını gerçəkləşdirir. Əməkdaşlıq prinsipi müəllimdən tələb edir ki, o şagirdin qiymətləndirilməsində daha çox dəstəkləyici qiymətlərdən istifadə etsin. Əlbəttə ki, kiçik yaşlı məktəblilərdə özünəinam hissənin bu yaş dövründə formalaşmasına qiymətləndirmənin də təsiri böyükdür. Ona görə də təhsil sistemində pedaqoji qiymətləndirmənin səmərəli forma və yolları məsələsi hər zaman aktual olmuşdur. Pedaqoji qiymətləndirmə vasitəsi ilə kiçik yaşlı məktəblinin şəxsiyyətinə təsir etmək və onda özünəinam hissini tərbiyə etmək mümkündür. Tədris prosesi elə təşkil olunmalıdır ki, o, idrak fəallığı, təbii öyrənmə fəaliyyəti doğursun, şagirdə öz potensialına inam sevincini yaşamağa imkan versin. İdrak fəallığı ilk növbədə təfəkkürün fəallaşdırılması əsasında yaranır. Buna nail olmaq üçün birinci növbədə təlim prosesində idrak fəallığını stimullaşdıran problemlə situasiyalar yaradılmalıdır. Uşaqda bu problemin həlli tələbatının yaranması nəticəsində bütün idrak prosesləri də fəallaşır, o, yeni bilikləri kəşf etməyə yönəlir.

Görkəmli rus psixoloqu, müasir pedaqoji psixologiyanın banilərindən biri olan L.S. Vıqotskinin nəzəriyyəsinə görə təlim inkişafı qabaqlamalı, uşağın “qarşıdakı (yaxın) inkişaf zonasına” yönəlməlidir. Bu inkişaf zonasında uşağın potensial imkanları mərkəzləşib, onları aktuallaşdırmaq üçün xüsusi təlim şəraiti yaradılmalıdır. Buna nail olmaq üçün şagirdlərə imkanlarına uyğun, lakin bir qədər mürəkkəb tapşırıqları müstəqil həll etmək təklif edilməlidir. Eyni zamanda, müəllim və digər böyüklər suallar verməklə onları problemin həllinə istiqamətləndirməlidirlər.

Ümumi təhsilin məzmununda təhsilalanların idrak fəallığının təmin olunması, “hafizə məktəbi”ndən “təfəkkür məktəbi”nə keçid, şagirdin biliyi hazır şəkildə alması yox, özünün “kəşf etməsi”, onu fəal surətdə ifadə etməsi təlimdə böyük səmərlər verə bilər.

Problemin aktuallığı. Fəal təlim prosesində şagirdin müstəqil öyrənmə prosesini təmin etməkdə bir tərəfdən müəllimlərin şagirdlərə lazım olan sərbəstliyi verməməsi, digər tərəfdən şagird müəllim

münasibətlərinin düzgün qurulmaması gözlənilən nəticəyə gətirib çıxarmır. Nəticədə dərs prosesində şagird passiv tərəf kimi kölgədə qalmış olur. Lazım olan biliyi özü araşdırma apararaq qazanmadığı üçün tez bir zamanda da şagirdin yaddaşından silinmiş olur. Bu baxımdan təlim prosesində şagirdlərə sərbəst fikir ifadə etmək imkanı yaratmaq zərurəti böyükdür.

Problemin elmi yeniliyi. Bu məqalədə təlim prosesində şagird fəallığının təmin edilməsinə dair bir sıra nümunələr, məsləhətlər öz əksini tapmışdır. Burada dərs zamanı şagirdlərdə özünəinam hissini vacibliyi araşdırılaraq onun formalaşdırılmasına dair fikirlər eləcə də bu gün də mövcud problemi aradan qaldırmağa maneələr qeyd olunmuşdur.

Problemin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, şagirdlərə şəxsiyyətyönlülük və şagirdyönlülük prinsipi ilə yanaşılması müasir dövrdə şagirdlərə verilən söz azadlığı, sərbəst düşünmə bacarığı, biz müəllimlərin məqsədinə çatmaq üçün bir vasitəyə çevriləcəkdir. Sözünl əsl mənasında bizim yetişdirmək istədiyimiz yüksək təfəkkürə, tədqiqatçı və düşüncələrini ifadə edərkən tənqid olunmayacağına inamı olan bir şəxsiyyət yetişdirmiş olacağıq.

Ədəbiyyat:

1. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. –Bakı: 2009.
2. Ağayev Ə. Azərbaycan ictimai-pedaqoji fikrində şəxsiyyətin formalaşması problemi. –Bakı: Avropa, –2005.
3. Eminov A, Mədədov P. Pedaqogika, I cild. –Bakı: 2011.
4. Mehrabov A. Müasir təhsilin konseptual problemləri. –Bakı: Mütərcim, –2010.

E-mail: maqsudova.nurlana@mail.ru

Redaksiyaya daxil olub: 22.04.2024